

Davide Toffolo, *L'inverno d'Italia*. Bologna : Coconino Press, 2010. 146 strani.

Pri italijanski založbi Coconino Press iz Bologne in zadrugi Immaginarìa iz Vidma, je leta 2010 izšel strip z naslovom *Zima v Italiji*, ki ga je oblikoval v Italiji že priznan avtor stripov Davide Toffolo. V stripu je obravnavano obdobje druge svetovne vojne in je po obliki in vsebini pomembno umetniško delo, ki obravnava vprašanje italijanskih koncentracijskih taborišč za Slovence in Hrvate na severu Italije v letih 1942–1943. Na osnovi dialoga med dvema slovenskima otrokoma zaprtima v koncentracijskem taborišču Gonars, se na povsem izviren način loti obravnave te problematike. K odločitvi izdaje tega dela, ga je napeljalo dejstvo, da se je, kot pravi v intervjuju za tržaški časopis *Il Piccolo*, šele sedaj, v zrelih letih, prvič srečal z omembo italijanskih koncentracijskih taborišč iz druge svetovne vojne v severni in srednji Italiji. Znano je, da se je v italijanskih šolah desetletja po drugi svetovni vojni pouk zgodovine zaključil z letnico 1920. Na ta način so generacijam zakrivali del preteklosti, ki je spodbijala mit o Italijanu »dobrem človeku« in je obdobje fašizma in druge svetovne vojne prikriala. V zadnjih desetih letih pa je bilo v Italiji le storjenih kar nekaj premikov v smeri objave knjig in tudi simpozijev, kjer so spregovorili o tej problematiki. Velika zasluga gre za to nekdanjemu županu mesta Gonars Ivanu Cignoli, pa zgodovinarjem Carlu Spartacu Capogrecu, Alessandri Kersevan, ter Posoškemu raziskovalnemu in dokumentarnemu centru L. Gasparini iz Gradišča ob Soči, kjer je še posebej aktiven zgodovinar Dario Mattiussi. Ta slednji je že leta 2004 organiziral mednarodni simpozij v Tržiču (Monfalcone, Italija) z delovnim naslovom *Deportacije slovenskih in hrvaških civilistov v italijanska taborišča 1942–1943, Taborišča na italijanski vzhodni meji* in tudi objavil zbornik najprej v italijanščini, potem pa je zbornik v sodelovanju s Skladom Dorče Sardoč, izšel tudi v slovenščini. Temu je sledila leta 2005 razstava »Ko je umrl moj oče«, Risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji 1942–1943, kjer so se združili v sodelovanju Center L. Gasparini, Arhiv Republike Slovenije, Muzej novejšje zgodovine in Narodni muzej. Razstava beleži preko dvajset postavitev po Italiji (Gorica, Benetke, Trst itd.), v Avstriji (Celovec in Dunaj), na Hrvaškem (Rab), in v Sloveniji (Nova Gorica, Koper, Maribor, Ljubljana). Razstavo spremlja dvojezični katalog.

Osnovno temo za strip *Zima v Italiji* predstavlja prijateljstvo med dvema otrokoma Dragom in Judito. Imeni je avtor izbral na seznamu otrok iz Slovenije

interniranih v Gonarsu. Dragov spis z naslovom Moj oče pa je našel v katalogu »Ko je umrl moj oče«. To je pričevanje deset letnega Draga Kalčiča iz Osilnice, ki je leta 1944, v partizanski šoli, tako kot številni drugi otroci, ki so se vrnili iz italijanskih koncentracijskih taborišč, zapisal: »Moj oče. Jaz nimam očeta. Ustrelili so ga Italijani. Nekega dne so prišli v vas. Vsi smo zelo jokali, posebno mama. Očeta so zaprli. Zaprtih je bilo dosti mož. Vse so odpeljali v Zamost in 12 mož ustrelili. Mojega očeta tudi. Ko smo zvedeli, smo vsi zelo jokali. Hišo so nam zažgali, nas pa so odpeljali v internacijo«. V skopih stavkih Drago opisuje svojo zgodbo in za enak način podajanja vsebine se je odločil tudi avtor stripa Zima v Italiji.

D. Toffolo je za rekonstrukcijo dogodkov izbral originalno arhivsko gradivo, pričevanja otrok, ki so leta 1944 zapisali spomine na življenje v koncentracijskih taboriščih na Rabu, Gonarsu, Trevisu. Iz ohranjenega arhivskega gradiva italijanskih okupacijskih oblasti vidimo, da je bila italijanska politika do internirancev prav tako kruta kot nemška.

Zaradi odpora proti italijanskemu okupatorju so spomladi 1942 pričeli Italijani z ofenzivo, ki se je končala šele novembra 1942. V njej so ostro nastopili proti civilnemu prebivalstvu. Že konec avgusta je bilo na Rabu okoli 1000 otrok mlajših od 16 let. Nasilno odtrgani od doma, iz svojega okolja, so bili otroci prestavljeni v tuje, nepoznano okolje, tam pa so bili izpostavljeni lakoti, brezupnim bivalnim razmeram, splošnemu pomanjkanju ter telesnemu in duševnemu mučenju. Risbe in spisi otrok so nastali leta 1944, ob tretji obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte. Med pomembne dosežke tekmovanja, ki ga je ob tej priložnosti organiziralo vodstvo Osvobodilne fronte, sodijo spisi s temama »Otroci nam govorijo« in »Naš otrok v internaciji«. V AS 1796 Zbirki okupatorjevi zapori in taborišča, ki se hrani v Sektorju za varstvo arhivskega gradiva druge svetovne vojne Arhiva Republike Slovenije, je zbranih 21 spisov, ki so poseben dokument časa, saj podajajo doje-manje zgodovine s strani otrok in njihovih izkušenj.

Spremno besedilo v knjigi je dodala profesorica umetnostne zgodovine na univerzi v Bologni Paola Bristot, ki je D. Toffoli tudi pripravila gradivo za zgodbo. Zapisala je osnovna zgodovinska dejstva o okupaciji Ljubljanske pokrajine 1941–1943, o italijanskih koncentracijskih taboriščih, o številu interniranih, o slovenskih umetnikih, ki so ustvarjali tudi v koncentracijskih taboriščih. Ob svojem delu je namreč naletela na risbe Nikolaja Pirnata, ki jih je umetnik ustvarjal v Gonarsu in jih poklonil zdravniku Mariu Cordari, ki je služboval v tem taborišču. Pirnat in Cordaro sta ohranila stike še tudi leta po končani drugi svetovni vojni in v zapuščini družine Cordaro so se ohranile Pirnatove risbe, ki jih Bristotova pripravlja za razstavo. Tema je Bristotovo pritegnila predvsem zato, ker se je čutila dolžna poiskati resnico o dogodkih iz druge vojne, ki jih ni poznala in do katerih se je zelo kritično opredelila.

Toffolo se je odločil za predstavitev dialoga med dvema otrokoma Dragom, ki prihaja iz kmečkega okolja in Judito, ki je mestni otrok. Vsak od njiju ima tragično izkušnjo, Dragu so očeta ustrelili italijanski vojaki, Juditi pa je mama umrla v taborišču na Rabu. Tako z besedo kot z risbo je avtor izredno racionalen. V risbi izstopata bodeča žica in govornica oči obeh otrok. Z pomočjo risbe, ki že

meji na abstrakcijo in pa s kratkimi stavki ali samo s posameznimi besedami, je Toffolo predstavil ves obup, strah, trpljenje in brezizhodnost življenja otrok med vojno, v koncentracijskem taborišču. Na izviren in svojstven način je Toffoli uspelo pokazati, kako se obnašajo otroci v tako ekstremnih razmerah, ter tako opozoriti in obsoditi dogodke, ki se v svetu ponavljajo tudi danes.

Metka Gombač